

Ethnography of tourism: An analysis of ethnic tourism in Turkmen Sahara

Mohammad Reza Jalilvand¹ | Hanieh Gol Sabagh² 1. Faculty of Management and Accounting, College of Farabi, University of Tehran, Tehran, Iran; E-mail: rezajalilvand@ut.ac.ir

2. Faculty of Management and Accounting, College of Farabi, University of Tehran, Tehran, Iran; E-mail:

hanyehgol1369@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 2023-09-10

Received in revised form:

2023-09-16

Accepted: 2023-09-23

Published online: 2023-11-11

Keywords:

Ethnic tourism, Tourism development, Ethnography, Turkmen Sahara

ABSTRACT

Purpose- Ethnic tourism plays an important role in the development of community-oriented tourism. Due to the diversity of different ethnic groups in Islamic Iran, the strengthening of ethnic tourism can lead to the all-round development of these regions from social, cultural and economic landscapes. The composition of races and ethnicities in Iran is not uniform and the diversity of the population that has been created for centuries due to the mixing of races and migrations has led to the emergence of Persian, Azeri, Kurdish, Ler, Baloch, Bakhtiari, Talshi, Turkmen, Qashqai, Shahson and It has become Arab that each of them has different rituals and customs in fields such as music, celebration (birthday, circumcision, obligation celebration, etc.), wedding ceremony or mourning and mourning, prayer, hospitality, handicrafts, food, setting up a tent, hunting, etc., which have many capabilities to attract tourists. Turkmen Sahara is one of the rare and pristine regions in the northeast of the country, which attracts and welcomes thousands of travelers every year with its unique tourist attractions. The reason for the popularity of this area is its attractive geographical location and the nature of tourists. In this research, an attempt is made to look at the phenomenon of ethnic tourism with an ethnographic perspective, focusing on the Turkmen region of the Sahara.

Methodology- This research is interpretive from the perspective of philosophy, inductive from the perspective of approach, ethnographic from the perspective of strategy, qualitative single-method from the perspective of method selection, and cross-sectional from the perspective of time horizon. In the ethnographic research, the researcher will deal with the scientific description of ethnic tourism in the Turkmen Sahara region in order to determine the attractive cultural features and components of this region to attract ethnic tourists. The tool used was unstructured interviews with 38 indigenous people and ecotourists of the Turkmen Sahara region. The sampling method is a combination of convenience and snowball and it was carried out up to theoretical saturation.

Findings- 412 meaningful verbal statements from the interviews, 312 codes were extracted, after discarding the duplicate codes, 246 concepts and eight organizing themes were extracted. The themes identified include eight components of ethnic tourism in the Turkmen Sahara region, including ecotourism due to the presence of numerous and unique natural attractions in the region, food tourism due to the variety of local foods, art tourism due to the works and creative industries of the region, heritage tourism to The reason for the existence of numerous historical monuments was sports tourism due to the existence of traditional games and sports of the region, and cultural tourism due to the existence of cultural components and special and unique customs of the Turkmen Sahara region. Despite the presence of special components and features in the Turkmen Sahara region that can lead to the attraction of more and more tourists, due to various reasons such as the lack of special attention of the government to the ethnic tourism sector, lack of economic infrastructure, lack of adequate advertising of the culture of the Turkmen people, etc., has not been able to use these components in line with the economic development of Golestan province.

Cite this article: Jalilvand, M. R. & Gol Sabagh, H. (2023). Ethnography of tourism: An analysis of ethnic tourism in Turkmen Sahara. *Iranian Journal of Anthropological Research*, 13(24), 163-178. doi: <http://10.22059/ijar.2023.365103.459841>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

DOI: <http://10.22059/ijar.2023.365103.459841>

مردم‌نگاری گردشگری: واکاوی گردشگری قومی در ترکمن صحرا

محمد رضا جلیوند^۱ | هانیه گل صباغ^۲

۱. استادیار گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده حسابداری و مدیریت، دانشکده‌گان فارابی، دانشگاه تهران، تهران، ایران؛ رایانامه: rezajalilvand@ut.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت جهانگردی، دانشکده حسابداری و مدیریت، دانشکده‌گان فارابی، دانشگاه تهران، تهران، ایران؛ رایانامه:

hanyehgol1369@gmail.com

اطلاعات مقاله | چکیده

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

هدف - گردشگری قومی نقشی مهم در توسعه گردشگری اجتماع محور ایفا می‌کند. به دلیل تنوع اقوام مختلف در ایران اسلامی، تقویت گردشگری قومی می‌تواند به توسعه همه جانبه این مناطق از مناظر اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی منجر گردد. ترکیب نژاد و اقوام در ایران یکپارچه نیست و تنوع جمعیتی که قرن‌ها در اثر اختلاط نژادها و مهاجرت‌ها به وجود آمده است موجب پیدایش اقوام فارس، آذری، کرد، لر، بلوچ، بختیاری، تالشی، ترکمن، قشقایی، شاهسون و عرب شده است که هر یک دارای آیین و رسوم مختلفی در زمینه‌هایی چون موسیقی، جشن (تولد، ختنه سوران، جشن تکلیف و ...) مراسم عروسی یا عزا و ماتم، نیایش، مهمان‌داری و مهمان‌پذیری، صنایع دستی، غذا و خوراکی، برپایی خیمه، شکار و غیره هستند که قابلیت‌های زیادی برای جذب گردشگر دارند. ترکمن صحرا یکی از مناطق بکر و کم نظیر در شمال شرقی کشور است که با جاذبه‌های گردشگری بی نظیرش هر ساله هزاران مسافر را به سمت خود جذب و پذیرای آن‌ها است. علت محبوبیت این منطقه، موقعیت جغرافیایی جذاب و باب طبع گردشگران می‌باشد. در این پژوهش تلاش می‌شود با نگاهی مردم نگارانه به پدیده گردشگری قومی و با تمرکز بر منطقه ترکمن صحرا پرداخته شود.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۶/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۸/۲۰

روش‌شناسی - این پژوهش از منظر فلسفه، از نوع تفسیرگرا، از منظر رویکرد از نوع استقرایی، از منظر استراتژی از نوع قوم نگاری، از منظر گزینش روش از نوع کیفی تک‌روشی و از منظر افق زمانی از نوع تک مقطعی است. در تحقیق قوم نگاری پژوهشگر به توصیف علمی گردشگری قومی در منطقه ترکمن صحرا خواهد پرداخت تا مولفه‌ها و ویژگی‌های فرهنگی جذاب این منطقه برای جذب گردشگران قومی مشخص گردد. ابزار مورد استفاده، مصاحبه‌های بدون ساختار با ۳۸ نفر از مردم بومی و بومگردی‌های منطقه ترکمن صحرا بود. شیوه نمونه‌گیری به صورت ترکیبی از در دسترس و گلوله برفی می‌باشد و تا حد اشباع نظری اجرا شد.

یافته‌های پژوهش - ۴۱۲ گزاره کلامی معنادار حاصل از مصاحبه‌ها، ۳۱۲ کد استخراج شد که پس از کنار گذاشتن کدهای تکراری ۲۴۶ مفهوم و هشت مضمون سازمان دهنده استخراج شد. مضامین شناسایی شده شامل هشت مولفه گردشگری قومی در منطقه ترکمن صحرا از جمله اکتوریسم به واسطه وجود جاذبه‌های طبیعی متعدد و منحصر به فرد در منطقه، گردشگری غذا به دلیل تنوع غذاهای محلی، گردشگری هنری به دلیل آثار و صنایع خلاق منطقه، گردشگری میراث به دلیل وجود آثار تاریخی متعدد، گردشگری ورزشی به دلیل وجود بازی‌ها و ورزش‌های سنتی منطقه، و گردشگری فرهنگی به دلیل وجود مولفه‌های فرهنگی و آداب و رسوم خاص و منحصر به فرد منطقه ترکمن صحرا بود. علیرغم وجود مولفه‌ها و ویژگی‌های خاص در منطقه ترکمن صحرا که می‌تواند منجر به جذب تعداد هر چه بیشتری از گردشگران می‌گردد، به دلایل مختلفی همچون عدم توجه ویژه دولت به بخش گردشگری قومی، نبود زیر ساخت‌های اقتصادی، عدم تبلیغات مناسب از فرهنگ قوم ترکمن، و ... به خوبی توانسته است از این مولفه‌ها در راستای توسعه اقتصادی استان گلستان بهره گرفته شود.

کلیدواژه‌ها:

گردشگری قومی، توسعه

گردشگری، مردم نگاری، ترکمن صحرا

استناد: جلیوند، محمد رضا. و گل صباغ، هانیه. (۱۴۰۲). مردم نگاری گردشگری: واکاوی گردشگری قومی در ترکمن صحرا. پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران ۱۱۳(۲۴)،

۱۶۳-۱۷۸

Doi: <http://10.22059/ijar.2023.365103.459841>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران. © نویسندگان.

DOI : <http://10.22059/ijar.2023.365103.459841>

مقدمه

میزان سفر گردشگران در نمودارهای جهانی نشان می‌دهد که از ۲۵ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰ به ۲۷۸ میلیون نفر در سال ۱۹۸۰، یک میلیارد و ۱۸ میلیون نفر در سال ۲۰۱۶ رسیده است و انتظار می‌رود این رقم در سال ۲۰۳۰ به یک میلیارد و ۸۰۰ میلیون نفر برسد (بانک جهانی^۱، ۲۰۱۷). از آنجایی که گردشگری ارتباط مستقیم با انسان، فرهنگ و منابع دارد، مقوله‌ای به‌عنوان گردشگری قومی شکل گرفته است (جلیوند و همکاران، ۲۰۱۷). گردشگری قومی زیرشاخه‌ای از گردشگری فرهنگی است که پیرامون جاذبه‌های خاص قومی شکل می‌گیرد. در گردشگری قومی، هدف اصلی گردشگر، دیدن جلوه‌های فرهنگی یک قوم از قبیل شیوه زیست، مراسم، آیین‌ها، رقص، رفتارها، لباس، هنر، موسیقی، غذاهای محلی، ادبیات، فرهنگ عامه و ... آن است (یانگ و همکاران^۲، ۲۰۱۳). تماشای شیوه‌های سنتی زندگی و آشنایی با مراسم، جشن‌ها، آیین‌های زندگی و شیوه معیشت اقوام از جاذبه‌های این بخش از گردشگری به‌شمار می‌رود و در مواردی نیز، خود گردشگران در این شیوه زندگی مشارکت کرده و تجربه‌های غنی‌تری از این رهگذر کسب می‌کنند. گردشگری قومی به‌عنوان نیرویی پیشران برای بهبود استانداردهای زندگی جوامع اقلیت و افزایش قدرت چانه‌زنی این جوامع قلمداد می‌شود لور و همکاران^۳ (۲۰۱۹). تعاملات و روابط اجتماعی میان افراد بومی و گردشگران و نیز میان خود افراد در جوامع محلی، موضوعی کلیدی در گردشگری قومی به‌شمار می‌رود. این تعاملات میان گروه‌های ذینفع با فرهنگ بومی (هویت قومی، مدرنیته^۴، تجاری‌سازی فرهنگی^۵، و نمایش فرهنگ قومی^۶) و مشارکت جامعه میزبان در توسعه گردشگری ارتباط دارد (یانگ و همکاران، ۲۰۱۴). تحقیقات نیز نشان داده که گردشگری قومی به‌عنوان پلتفرمی برای دستیابی به همگونی اجتماعی^۷، عدالت اجتماعی، ثبات اجتماعی، و انسجام اجتماعی^۸ عمل می‌کند (ایشی^۹، ۲۰۱۲). محیط گردشگری قومی و زمینه فرهنگی آن نقش مهمی در تعیین قلمرو توسعه گردشگری و پرداختن به تنش‌های ناشی از آن ایفا می‌کند. می‌توان ادعان داشت که گردشگری ایران وامدار تنوع و قابلیت‌های اقوام ایرانی است. در ایران اقوام مختلفی از قبیل لر، بلوچ، ترکمن، ترک، عرب، کرد، و فارس ساکن اند. برخی از اقوام ایرانی در مناطق مرزی مسکون اند و پیوندهایی فرهنگی و مذهبی با اقوام کشورهای همسایه دارند. برای مثال، بلوچ‌ها در منطقه جنوب شرقی در مرز پاکستان، ترکمن‌ها در منطقه شمال شرقی در همسایگی ترکمنستان، آذری‌ها در شمال و شمال غربی و هم مرز با جمهوری آذربایجان و ترکیه، عرب‌ها در غرب و جنوب غربی، و بالاخره کردها در غرب و شمال غربی در مجاورت عراق و ترکیه، سکنی گزیده اند و مرزهای سیاسی از درون سکونتگاه این اقوام گذشته است. به هر میزان که از مرکز به پیرامون حرکت کنیم، نمادهای همبسته‌ساز میان اقوام متأثر به نوعی ضعیف می‌شود. به زعم صاحب‌نظران، گردشگری قومی به‌عنوان یک راهبردر ایجاد همدلی و همبستگی ملی قلمداد می‌شود. بنابراین، استفاده از ظرفیت‌های اقوام برای توسعه گردشگری و ایجاد همدلی بین قومیتی ضروری است (تورس-دلگادو و لوپز^{۱۰}، ۲۰۱۴). در مورد ترکمن صحرا به‌عنوان منطقه مورد مطالعه پژوهش حاضر به اختصار می‌توان گفت که اکثریت جمعیت ترکمن صحرا را ترکمن‌ها تشکیل می‌دهند که مردمانی ترک زبان و

¹ World Bank

² Yang et al.

³ Lor et al.

⁴ Modernity

⁵ Cultural commercialisation

⁶ Ethnic cultural representation

⁷ Social harmony

⁸ Social cohesion

⁹ Ishii

¹⁰ Torres-Delgado and López

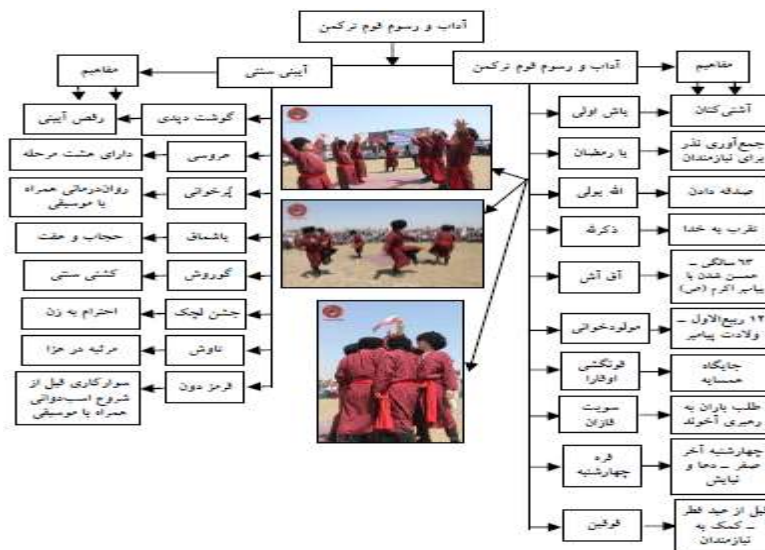
مسلمان (اهل سنت حنفی) می‌باشند. ترکمن صحرا در شمال شرقی ایران واقع است و شامل شهرهای گنبد کاووس، بندر ترکمن، آق‌قلا، مراوه‌تپه، کلاله، سیمین‌شهر، گمش‌تپه، نگین‌شهر، انبار آلوم و داشلی برون می‌باشد. علیرغم اهمیت گردشگری قومی در کشور و بویژه در منطقه ترکمن صحرا، تاکنون هیچ مطالعه‌ای در داخل کشور به مردم نگاری گردشگری قومی نپرداخته است و از این حیث، شکاف تحقیقاتی وجود دارد. مطالعه حاضر تلاشی در جهت پر کردن این شکاف به شمار می‌رود. با عنایت به مباحث فوق‌الذکر، مساله اصلی این پژوهش آن است که مولفه‌های فرهنگی موجود در منطقه ترکمن صحرا که می‌توانند منجر به توسعه گردشگری قومی در این منطقه گردد، واکاوی و توصیف گردد.

قوم ترکمن

ترکمن‌های ایران در منطقه ترکمن صحرا واقع در مرز شمالی ایران و جمهوری ترکمنستان و همچنین در قسمت شمال شرقی خراسان زندگی می‌کنند. اغلب ترکمن‌های ایران را طوایف یموت، گوکلان، سالیبر و همچنین ساریق و تکه تشکیل می‌دهند. در نتیجه قراردادی که برای تعیین مرز بین المللی بین ایران و شوروی سابق توسط حاکمان وقت ایران و روسیه به امضاء رسید تعداد زیادی از ترکمن‌ها در داخل مرز ایران ماندند. در آن قرارداد، رودخانه اترک به عنوان مرز مشترک دو کشور تعیین شده است. از طوایف بزرگ ترکمن‌های ایران، یموت و گوکلان‌ها هستند. گوکلان‌ها در منطقه شمالی محل سکونت ترکمن‌های «آق‌آتابای» یموت در جلگه دشت ترکمن (گرگان)، خراسان، قوچان و بخش‌های درگزر زندگی می‌کنند. پس از سرکوب شورش ترکمن‌ها در سال ۱۹۵۲ توسط حکومت ایران، در حدود ۳ هزار نفر از آنان مجبور به ترک ایران و مهاجرت به ترکمنستان شدند. اینان در روستاهای چگینت، چالیوق، قوقورچه، آچی یاپ، چگیشلر، و سان قوی مسکن گزیدند (صفایی، ۱۳۸۶: ۶۸). ترکمن‌های ایران در مازندران (بر اساس تقسیمات جدید کشوری ترکمن‌های مورد نظر در استان گلستان ساکن هستند)، گرگان، مناطق مختلف دشت گرگان، قوچان، بجنورد و در بخش‌های سرخس از استان خراسان زندگی می‌کنند. تعداد کمی از تیره-طایفه‌های ترکمن به صورت پراکنده در پایتخت ایران یعنی در تهران و سایر شهرهای مرکزی و بزرگ ایران ساکنند، در کناره‌های ساحلی دریای خزر و در غرب دشت گرگان تیره جعفریای طایفه یموت (شاخه‌های یارعلی و نورعلی) در کناره‌های رودخانه اترک و گرگان تیره «آق‌آتابای» طایفه یموت در بخش‌های مختلف استان‌های خراسان و مازندران تیره‌های «خوجا، شیخ، مختم و آتا» زندگی می‌کنند. در قسمت‌های روستایی شمال بجنورد، ترکمن‌های تکه، نخورلی، ایمیرلی، ایگدیر، آنولی، مورچه، سون چلی، و خداریلی و در قسمت شمال شرقی خراسان در منطقه مشهد و سرخس ترکمن‌های ساریق و سالیبر زندگی می‌کنند (گلی، ۱۳۸۶: ۴۵-۴۶).

در میان ترکمن‌ها، جشن‌ها اکثراً جنبه مذهبی دارند و به آنها بایرام گفته می‌شود، مانند (قربان بایرام) عید قربان، (اراز بایرام) عید فطر و نیز آخرین چهارشنبه ماه صفر یا چهارشنبه سیاه که در پایان ماهی که در آن بلا زیاد است مراسمی برپا می‌کنند. همچنین جشن رمضان به مناسبت نیمه رمضان و جشن نیمه ماه شعبان و آق‌قویین، از اعیاد دیگر می‌توان به مولودی و مراسم طلب باران اشاره کرد. آشنایی نزدیک شاعران، نویسندگان و تاریخ‌نویسان و بیشتر اشخاص باسواد ترکمن با ادبیات غنی فارسی از یک سو و ظهور حکومت‌های سلجوقیان، خوارزمشاهیان، تیموریان و ... درآمیختگی زبان ترکمنی و فارسی در گذشته نقش مهمی داشته‌اند. آموختن شعر و ادب فارسی توسط شعرا و علمای ترکمن در عصر سلجوقیان و سده‌های بعد از آن موجب تأثیر مستقیم مضامین و معانی و قالب‌های شعر فارسی در ترکمنی می‌شود (یوسفی، ۱۳۹۱).

ترکمن‌ها زبان خود را «ترکمن دیل» و شاخه «جنوب غربی» زبان ترکی شناخته و قرابت زبان شناختی آن را با ترکی آذربایجان و ترکیه بیش از قرابت آن با زبان ترکی سایر ملت‌های آسیای مرکزی مانند قرقیز، ازبک و قزاق دانسته‌اند. زبان ترکمنی مانند زبان آذربایجان و ترکیه به طور گسترده‌ای با زبان‌های عربی، فارسی و روسی آمیخته شده است. با این حال، اگرچه برخی اقوام ایرانی از جمله ترکمن‌ها زبان خاص خود را دارند، همواره زبان فارسی زبان ملی این اقوام نیز بوده است. آشنایی نزدیک شاعران، نویسندگان و تاریخ‌نویسان و بیشتر اشخاص باسواد ترکمن با ادبیات غنی فارسی از یک سو و ظهور حکومت‌های سلجوقیان، خوارزمشاهیان، تیموریان و ... در آمیختگی زبان ترکمنی و فارسی در گذشته نقش مهمی داشته است. در گذشته تمام شاعران، نویسندگان و تاریخ‌نویسان و بیشتر اشخاص باسواد ترکمن، زبان فارسی را می‌دانستند و به این دلیل، با ادبیات غنی فارسی آشنایی نزدیکی داشتند. بیشتر این اشخاص، از شاهنامه فردوسی گرفته تا آثار ابوسعید ابوالخیر، عمر خیام، نظامی، عطار، جلال‌الدین رومی، سعدی، حافظ و جامی را مطالعه می‌کردند و به زبان فارسی شعر می‌گفتند. در تاریخ ادبیات ترکمن، چهره‌های بسیاری را می‌بینیم که به فارسی شعر سروده‌اند و داستان‌ها و قصه‌های بسیار نوشته‌اند و آثار نظم و نثر گران‌بهایی از خود به یادگار گذاشته‌اند. حتی بعضی از پژوهشگران ترکمن معتقدند که مختوم‌قلی، شاعر معروف ترکمن، به فارسی شعر گفته است (یوسفی، ۱۳۹۱: ۴۳-۴۴). ترکمن‌ها نیز چون سایر اقوام بازیهای محلی خاص و زیبایی خود را دارند. بازی‌هایی چون آی ترگ گون ترگ^۱، پلله م باشی (چورله ن چورریگ اوینام کسسیر)، قورد توت‌میش، آیدماجه لار (گفتنی‌ها)، آش شیق اویونی، کبه بام، ساری جا قاوون، گورش^۲، آنتی قویون باش گچی، سانواچ لار، چاغالارینگ اویون آیدیم لاری، مونجوق آتدی لار، غوشاق آتدی، قارماک، ساقچی همواره در میان ترکمن‌ها بازی می‌شده است؛ این بازی‌های محلی به دلیل وقت طولانی که صرف آنها می‌شده است به نوعی ورزش نیز محسوب می‌شود.

شکل ۱. آداب و رسوم قوم ترکمن

¹ aytetek gunterek

² Gurosh

پیشینه تجربی

طوافی (۱۳۹۵) با رویکردی انسان‌شناسانه به بررسی روابط میهمان و میزبان در قالب گردشگری قومی با استفاده از مصاحبه و مشاهده در جشنواره‌های اقوام پرداخت. در نهایت محقق به توصیف شرایط و مشکلات، ارائه راه‌حل‌ها و راهبردهای برنامه‌ریزی و پیشنهاداتی برای مفهوم‌سازی، تبلیغات و توسعه در این راستا پرداخت. صفرآبادی و همکاران (۱۳۹۵) با رویکرد تحلیلی کاربردی در صدد بررسی نقش گردشگری قومی در توسعه گردشگری شهری کرمانشاه بودند. حجم نمونه ۳۸۴ نفر از گردشگرانی بود که در سال ۱۳۹۴ از شهر کرمانشاه دیدن کرده‌اند. نتایج حاکی است مؤلفه‌های جذاب‌های قومی در حالت مستقیم بیشترین تأثیر و مؤلفه مشارکت جامعه کمترین تأثیر را بر توسعه گردشگری قومی داشته‌اند. سایر مؤلفه‌ها با توجه به میزان بتای محاسبه شده؛ مدیریت شهری، تصویر ذهنی، کیفیت زندگی، رضایت گردشگران و آگاهی؛ در توسعه گردشگری قومی شهر اثرگذار بوده‌اند. رئوف و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان "حفظ و احیای بازی‌های محلی در توسعه صنعت گردشگری قومی و فرهنگی تالش" به معرفی بازی‌های بومی و محلی تالشان و نقش آن در گردشگری مناطق مختلف تالش پرداختند. پیمایشی از طریق حضور در جشنواره‌های مربوطه و نیز گفتگو با گردشگران و برگزارکنندگان این بازی‌ها انجام شد. طبق یافته‌ها، گردشگری در این بخش می‌تواند به تقویت هویت قومی از طریق ارتقا فرهنگ قومی، هنر، برنامه‌ها و نمایشگاه‌ها، حفاظت از میراث فرهنگی گروه‌های قومی و ترمیم و حفظ ویژگی‌های قومی که به دست فراموشی سپرده شده‌اند، کمک کند. نتایج رضایی و شاکری (۱۳۹۳) حاکی از فرصت‌های گوناگون در نوع فرهنگی قومیت‌ها در توسعه گردشگری بود که عبارتند از: درآمدزایی پایدار، احیای فرهنگ قومیت‌ها، اشتغال‌زایی برای مردم، شناخت فرهنگ اصیل قومیت‌ها برای گردشگران خارجی، استفاده از طبیعت بکر مناطق قومی در سطح کشور، جذابیت فرهنگ قومی برای گردشگران داخلی و خارجی. حسینی و همکاران (۱۳۸۹) به بررسی تأثیرات توسعه گردشگری قومی بر موضوعات فرهنگی-اجتماعی جامعه پرداختند. جامعه آماری پژوهش، گروه‌های ذینفع توسعه گردشگری قومی روستاهای هدف گردشگری واقع در استان کرمانشاه بود. بر اساس نتایج تحقیق، از نظر گروه‌های ذینفع، «توسعه گردشگری قومی» بر ابعاد اجتماعی-فرهنگی جامعه تأثیرگذار می‌باشد. طبق نتایج آزمون دوجمله‌ای و شاخص‌های آماری رتبه‌بندی گویه‌های مرتبط با موضوعات فرهنگی-اجتماعی گردشگری قومی نشان داد که موضوعات مرتبط با ابعاد چهارگانه اجتماعی-فرهنگی، دارای یک درجه اهمیت نیستند از دیدگاه گروه‌های ذینفع توسعه گردشگری قومی، بعد هنجارهای فرهنگی در برترین اولویت قرار دارد و به ترتیب موضوعات بعد اجتماعی، بعد محافظت فرهنگی و بعد اصالت قومی در اولویت‌های بعدی بودند.

کوهن و همکاران^۱ (۲۰۱۸) در پژوهش خود با عنوان "نقش گردشگری قومی در سنت دانش تغذیه مهاجران تیلورینی در ترز تیلاس برزیل" با در نظر داشتن سازمان‌های اجتماعی و روابط قدرت انتقال دانش تغذیه و توزیع دانش تغذیه، تلاش کردند تأثیر دسترسی منابع، آشپزی و دستپخت غالب در کشور میزبان و گردشگری اقوام را بر سنت دانش تغذیه مهاجران تیرولینی^۲ و نسل‌های بعدی آنها را بررسی کنند. به لحاظ روش‌شناسی، این مطالعه میدانی در سال ۲۰۰۸-۲۰۰۹ در استرالیا و برزیل با استفاده از مشاهده مشارکتی و تحلیل شبکه اجتماعی انجام شد. نتایج نشان داد که تیرولین‌ها در اتریش دارای ادراکاتی متفاوت و توافق بالاتری از شرکت‌های غذایی تیرولینی در مقایسه با تیرولینی‌ها در برزیل داشتند که نشان‌دهنده پیشرفت‌های متفاوت است: مهاجران تیرولینی عادات غذایی خود را طبق منابع موجود و در طی زمان در برزیل تغییر داده‌اند. بعداً، گردشگری قومی تأثیر شدیدی پذیرفته است: دانش فرهنگ تغذیه در ترز تیلیاس به شدت با تغذیه تیرولینی در رستوران‌های قومی منطبق شده به نحوی که کارکنان رستوران را متخصصانی در زمینه غذای تیرولینی تلقی می‌کردند. ژوانگ و همکاران^۳ (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای با عنوان "گردشگری

¹ Kuhn et al.

² Tyroleans

³ Zhuang et al.

پایدار اجتماعی قومی: مطالعه‌ای تطبیقی در دو جامعه هاکا^۱ در چین^۲ بیان داشتند که گردشگری قومی در بسیاری از کشورها عامل توسعه اقتصادی و فرهنگی اجتماعی است. با این حال، توسعه گردشگری قومی بسیاری از چالش‌های مرتبط با توسعه پایدار مناطق قومی را در بسترهای مختلف فرهنگی ایجاد کرده است. در این پژوهش، محققان جنبه‌های اجتماعی گردشگری قومی پایدار از طریق مطالعات موردی مقایسه‌ای از دو مقصد گردشگری قومی هاکا، روستاهای نانیوان و سوژیایوی^۳ در هیوان^۴، استان گوانگدونگ^۵ چین مورد بررسی قرار دادند. طرح تحقیق مقایسه‌ای مورد مطالعه شامل مصاحبه‌های عمیق، تجزیه و تحلیل اسناد و یک مطالعه خانگی در هر روستای مورد مطالعه بود. مطالعه موردی تطبیقی، بینشی در مورد عوامل مؤثر در گردشگری قومی پایدار اجتماعی در چین، از جمله سطوح مشارکت در جامعه، کنترل گردشگری محصول، مزایای تعلق جامعه قومی، نگرانی‌های درک شده و ملاحظات مربوط به اصالت ارائه می‌دهد. این مطالعه به درک بهتر گردشگری قومی پایدار اجتماعی در چین کمک می‌کند و پیامدهای عملی برای بازاریابی مقصد گردشگری قومی، مدیریت و سیاست‌گذاری دارد. مارویاما و ووسنام^۶ (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان "نگرش‌های قومی ساکنان و حمایت از گردشگری همسایگی قومی؟ مورد یک شهر برزیلی در ژاپن" سه هدف اصلی را مطرح کردند: الف) کشف ساختار عاملی مقیاس نگرش قومی^۷، ب) بررسی اینکه آیا عوامل استخراج شده از مقیاس نگرش قومی به‌طور قابل توجهی، نگرش‌ها نسبت به گردشگری قومی همسایگان در خصوص فرهنگ برزیلی را پیش‌بینی می‌کند، و ج) بررسی اینکه به چه میزان نگرش‌ها نسبت به گردشگری قومی همسایگی در خصوص فرهنگ برزیلی، در میان پاسخ‌دهندگان با توجه به متغیرهای اجتماعی-جمعیتی و اقامتی، تغییر می‌کند. نتایج حاصل از ۴۶۵ پرسشنامه تکمیل و برگشت داده شده توسط خانوارهای ژاپنی نشان داد که افرادی که دارای نگرش‌های مثبتی نسبت به برزیلی‌ها بودند، گردشگری همسایگی قومی را به عنوان فرصتی برای اشتغال، مشارکت و تعامل با همسایگان برزیلی در شهر می‌پنداشتند. همچنین، عوامل جمعیت‌شناختی و سکونت‌ی نیز بر ادراکات افراد در مورد گردشگری همسایگی قومی مؤثر است. یانگ و همکاران^۸ (۲۰۱۳) در پژوهش خود با عنوان "گردشگری اقلیت‌های قومی در چین" به بررسی نگرش‌های گردشگران هان نسبت به اقلیت تیووا در منطقه کاناس سنیک پرداخته و نتایج حاصل از ۶۵۰ پاسخ‌دهنده را گزارش می‌کند. چهار سؤال اصلی این پژوهش عبارتست از: الف) تا چه اندازه فرهنگ افراد اقلیت محلی به عنوان انگیزه‌ای برای گردشگران هان^۹ که از منطقه کاناس سنیک^{۱۰} دیدن می‌کنند، حائز اهمیت است؟ ب) تا چه اندازه، میان بازدیدکنندگان و افراد اقلیت محلی در منطقه سنیک کاناس تعامل وجود دارد؟ ج) تا چه اندازه، آن تعامل به ارزیابی گردشگر از دیدن منطقه سنیک کاناس کمک می‌کند؟ د) چه نتایجی از این نمونه گردشگری بر مبنای فرهنگ افراد اقلیت در چین می‌توان گرفت؟ بدین منظور، پرسشنامه‌هایی به روش نمونه‌گیری در دسترس میان ۶۵۰ گردشگر بازدیدکننده از این منطقه توزیع شد. داده‌ها نیز به کمک رگرسیون حداقل مربعات عادی^{۱۱} تحلیل گردید. نتایج بیانگر آن بود که هم ارزی‌هایی با تحقیقات غربی مشاهده شد و ۱۱ درصد گردشگران علاقه زیادی به فرهنگ‌های اقلیت داشتند اگرچه شواهد نشان می‌دهد که تیووا و همسایگان آن، به ایجاد تصویر ذهنی از مقصد کمک می‌کنند،

¹ Hakka

² Nanyuan and Sujiawei

³ Heyuan

⁴ Guangdong

⁵ Maryama and Woosnam

⁶ Ethnic neighborhood tourism

⁷ Ethnic attitude scale (EAS)

⁸ Yang et al.

⁹ Han

¹⁰ Kanas Scenic Area

¹¹ Ordinary least squares regression

چشم اندازی که برای گردشگران هان به دلایل زیبایی شناختی و استراحت جذاب است. وو و همکاران^۱ (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان "پژوهشی در باب نوآوری و توسعه محصولات و خدمات گردشگری قومی بر مبنای نظریه مهندسی صنعتی" در قالب انجام مطالعه‌ای موردی روی ملیت هاینان لی^۲ بر مبنای نظریه و فناوری مهندسی صنعتی، تاریخچه مهندسی صنعتی کشورهای غربی را مرور کردند. روش مورد استفاده این محققان، تحلیل کیفی مستندات و گزارش‌های منتشر شده در خصوص ملیت هاینان لی بود. نتایج نشان دهنده توسعه پایدار برای اقلیت‌های قومی در قالب برنامه سازمان ملل برای منطقه لی چین بود چرا که رویکرد صحیح، علمی و انسان دوستانه برای بهره‌برداری از منابع گردشگری قومی با توجه به اقتصاد محلی هاینان دنبال شده بود. به علاوه، محققان ویژگی‌های منطقه لی را به عنوان یک منبع گردشگری بررسی کرده و استراتژی توسعه ای را برای گردشگری اقوام پیشنهاد کردند.

روش شناسی

روش پژوهش در مطالعه حاضر را می‌توان از طریق پیاز فرآیند پژوهش ساندرز و همکاران^۳ (۲۰۱۶) تشریح کرد. بر این اساس، این پژوهش از منظر فلسفه، از نوع تفسیرگرا، از منظر رویکرد از نوع استقرایی، از منظر استراتژی از نوع قوم‌نگاری، از منظر گزینش روش از نوع کیفی تک روشی و از منظر افق زمانی از نوع تک مقطعی است. قوم‌نگاری ابزاری است که فرهنگ یک گروه را به صورت مکتوب و مصور بازنمایی می‌کند. قوم نگار نه تنها به توصیف رفتار می‌پردازند بلکه سعی در تفسیر این رفتار از دیدگاه افراد تحت مطالعه دارند. از این رو انتخاب یک چارچوب مشخص برای تفسیر، کد گذاری و مقوله بندی کردن رفتارها ضروری است. مشارکت-کنندگان شامل افراد بومی و مدیران بومگردی‌های فعال در منطقه ترکمن صحرا بودند. ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه‌های بدون ساختار بود. برای مصاحبه با افراد بومی از روش در دسترس و برای مصاحبه با بومگردی‌ها، از روش گلوله برفی بهره گرفته شد. کفایت نمونه‌گیری نیز با اشیاع نظری تعیین شد که در مجموع از ۳۸ نفر مصاحبه به عمل آمد. برای ارزیابی پایایی مصاحبه‌ها، از پایایی بین دو کدگذار^۴ (شاخص تکرارپذیری) برای بهره گرفته شد. پایایی بین کدگذاران میزان سازگاری درک یا معنای مشترک متن را اندازه می‌گیرد. پایایی بین کدگذاران (تکرارپذیری) به درجه‌ای اشاره دارد که دو یا چند کدگذار نتایج را تکرار می‌کنند. فرآیند کدگذاری، در صورتیکه کدگذاران یک متن را به یک شیوه کدگذاری کنند، تکرارپذیر خوانده می‌شود. برای محاسبه پایایی بین دو کدگذار، محقق از یک همکار پژوهش (کدگذار) استفاده کرد. آموزش‌ها و تکنیک‌های لازم و استاندارد شده برای کدگذاری مصاحبه‌ها به همکار پژوهش انتقال داده شد. سپس محقق همراه این همکار پژوهش، چند مصاحبه را به صورت تصادفی، انتخاب و کدگذاری کردند. سپس برای محاسبه درصد پایایی بین دو کدگذار از رابطه زیر استفاده شد:

$$\text{درصد پایایی بین دو کدگذار} = \frac{\text{تعداد توافقات} \times 2}{\text{تعداد کل کدها}} \times 100$$

در مجموع از بین مصاحبه‌های انجام شده، سه مصاحبه انتخاب و توسط همکار پژوهش کدگذاری شدند. نتایج حاصل از کدگذاری دو نفر در جدول زیر ارائه شده است. تعداد کل کدهایی که محقق و همکار تحقیق ثبت کرده اند، برابر ۷۹، تعداد کل

¹ Wu et al.

² Hainan Li Nationality

³ Saunders et al.

⁴ Inter Coder Reliability

توافقات بین این کدها ۳۵ و تعداد کل عدم توافقات بین این کدها برابر ۹ است. پایایی دو کدگذار برای مصاحبه‌های این پژوهش با استفاده از فرمول ذکر شده برابر، ۸۸/۶ درصد است. با توجه به اینکه میزان پایایی بیشتر از ۶۰ درصد می‌باشد، لذا درصد پایایی بین کدگذاران در این پژوهش مورد تایید است.

جدول ۱. محاسبه پایایی بین دو کدگذار (شاخص سازگاری)

ردیف	کد مصاحبه	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	تعدد عدم توافقات	پایایی آزمون (درصد)
۱	۱۵	۳۶	۱۷	۲	۹۴/۴۴
۲	۱۱۶	۲۸	۱۲	۴	۸۵/۷
۳	۱۲۸	۱۵	۶	۳	۸۰/۰
	کل	۷۹	۳۵	۹	۸۸/۶

یافته‌ها

برای طبقه‌بندی مفاهیم در مضامین، باید هر مفهوم، بعد از تفکیک برچسب بخورد و داده‌های خام به وسیله بررسی دقیق متن مصاحبه‌ها و یادداشت‌های زمینه‌ای، مفهوم‌سازی شوند. مفاهیم و مضامین در این مرحله ساخته می‌شوند. گزاره‌های کلامی معنی دار، هر آنچه در مصاحبه ارزش مفهومی و معنایی دارد را شامل می‌شود. هر یک از مصاحبه‌ها دارای تعداد متفاوتی از گزاره‌ها بودند به طوری که در یک مصاحبه ۲۶ گزاره معنادار و در مصاحبه‌ای فقط ۴ گزاره معنی دار استخراج گردید. به طور میانگین می‌توان گفت، هر مصاحبه حدود ۱۴ گزاره معنادار داشته است. گزاره‌های معنادار عموماً به جملاتی در راستای پاسخگویی به سؤالات اصلی پژوهش هستند که هر کدام در مراحل کدگذاری می‌توانند حامل کد یا پیامی برای راهنمایی و رهنمون محقق به مفاهیم پژوهش باشند. همچنین، این گزاره‌ها منبع مهمی برای مفاهیم اصلی پژوهش هستند. بعد از استخراج گزاره‌های معنادار، کدگذاری صورت گرفت. در مجموع ۴۱۲ گزاره کلامی شناسایی شد که از این تعداد ۳۵۸ گزاره معنادار بودند. از این تعداد گزاره‌ها، ۳۱۲ کد اولیه احصاء گردید که با حذف موارد تکراری ۲۴۶ مفهوم و هشت مضمون سازمان دهنده استخراج شد. جدول زیر مفاهیم، مضامین پایه و سازمان دهنده حاصل از کدگذاری را نشان می‌دهد. در مجموع هشت مقوله محوری شامل اکوتوریسم، گردشگری فرهنگی، گردشگری میراث، گردشگری هنری، گردشگری ادبی، گردشگری روستایی، گردشگری ورزشی، و گردشگری غذا برای احصاء گردید.

جدول ۲. مفاهیم، مضامین پایه و سازمان دهنده

مفاهیم	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده
آرامگاه مسکین قلیچ (شاعر و عارف ترکمن)	جاذبه های ادبی منطقه ترکمن صحرا	گردشگری ادبی
مراسم سالیانه بزرگداشت مختم قلی فراغی		
آرامگاه خالدبن سنان (خالدنی) از پیامبران تبلیغی مسیحیت	جاذبه های مذهبی-معنوی منطقه ترکمن صحرا	گردشگری میراث
آرامگاه‌های عالم بابا و چوپان اتا		
آرامگاه مختم قلی فراغی شاعر ترکمن		
مدرسه دینی/حوزه علمیه کریم ایشان		
امامزاده یحیی بن زید		
امامزاد عبدالله از نوادگان امام موسی کاظم		

مفاهیم	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده
زیارتگاه تکیه بابا		
زیارتگاه دانشمند در گنبد کاووس		
قدمگاه بهالدین نقشبندی		
گورستان تاریخی با نمادهای سنگی در محوطه خالدنبی		
گورستان های چوبی		
گور دخمه خوجه صالح		
دیوار تاریخی گرگان/دیوار بزرگ اسکندر/دیوار سرخ		
پل تاریخی آق قلا		
برج گنبد قابوس و شمشگیر، بزرگترین بنای اجری جهان	جاذبه های تاریخی منطقه ترکمن صحرا	
خانه های تاریخی خوزینی ها، شیرمحمدی ها و بشارتی ها در گمیشان		
بافت قدیمی شهرهای ترکمن نشین		
شهرستان تاریخی آق قلا		
شهر تاریخی جرجان		
آثار برجای مانده از دوران ساسانی		
قلعه مبارک آباد یا آق قلعه		
اسکله تاریخی خواجه نفس		
ارگ آلمادوشن		
میل/گنبد رادکان کردکوی		
موزه های فرش ترکمن در گمیشان و گنبد		
موزه مردم شناسی در گمیشان		
بازارها و بازارچه های سنتی و قدیمی در بندر ترکمن، اینجه برون، گنبد		
مناطق کوهستانی تپه ماهوری منحصر به فرد مثل هزار دره		
جنگل های انبوه مثل کبودوال، آق سو، گلیداغ، گلستان، هیرکانی		
چشمه های محلی مثل زاو، آق سو		
تنوع اقلیمی جغرافیای طبیعی منطقه		
بکر بودن طبیعت منطقه		
گل فشان هایی همچون نفلپچه و قارنیاروق		
تالاب های بکر سولوکلی، آما گل، آجی گل، آلا گل، گمیشان، صوفیکم، اینچه، خلیج گرگان		
ابشارهایی همچون زادکوه، کبودوال، لوزه	جاذبه های طبیعی منطقه ترکمن صحرا	اکوتوریسم
سدهای گلستان، وشمگیر، و بوستان		
پارک های جنگلی مثل کبود وال و گلستان		
دریاچه های مصنوعی، نمک، و طبیعی		
دشت های متعدد مثل شقایق ها، افتاب گردان، و علفزارها		
بیلی کوه		
دره پنج شیر ترکمن صحرا		
بال قایه (دره غسل) مراوه تپه		
دریا و ساحل شنی بندر ترکمن		

مفاهیم	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده
مهاجرت پرنده ها به تالاب ها در زمستان		
ساحل و جزیره آشوراده		
ارتفاعات تانگری داغ و بیگلی داغ		
روستای ثبت ملی شده صنایع دستی	جاذبه های روستایی	گردشگری روستایی
روستاهای منحصر به فرد مثل آق سو، صوفیان، زاو		
فرش های پشمی/ابریشمی ترکمن با نقوش تاریخی شامل قالی، قالیچه، جاجیم، گلیم		
نمدمالی سنتی ترکمن		
حصیر بافی		
پلاس بافی		
ابریشم بافی		
سوزن دوزی	صنایع دستی متنوع و خاص ترکمن صحرا	
پشتی ترکمن		
زین سازی		
سازهای اصیل ترکمنی مثل دوتار، زنبورک، کمانچه		
عروسک های اصیل آیینی ترکمن (قلچق)		
زیورآلات قوم ترکمن مثل دستبند، پابند، گردنبند، کلاه فلزی، زنگوله پای کودکان		
آلاچیق های(آق اوی/قره اوی) سنتی ترکمن		
سبک معماری اقلیمی مناطق ترکمن نشین	معماری خاص و متمایز ترکمن صحرا	
خانه های چوبی ترکمن		
اقامتگاه های عشایری و سنتی یورت ترکمنی		
باشگاه های پرورش و تربیت اسب اصیل ترکمن		
مسابقات زیبایی اسب		
گله های اسب وحشی در خالد نبی		
چشنواره سالانه اسب اصیل ترکمن	پتانسیل گردشگری مبتنی بر اسب و شتر	
مزرعه بانوی اسب لوییز فیروز		
مزرعه پرورش شتر		
شترسواری		
ورزش های سنتی ترکمن ها مثل کشتی آیش/گورش، تیراندازی	بازی ها و ورزش های - سنتی قوم ترکمن	
مسابقات اسب دوانی/سواری		
بازی های سنتی ترکمن مثل بازی دختران		
غذاهای سنتی ترکمن همچون چکدیرمه، شوله، قوانش، قاتالاما، بولاما، بورک و پیشمه	غذاهای محلی ترکمن صحرا	گردشگری غذا
لبنیات محلی		
تنوع پوشاک محلی - سنتی دست دوز ترکمن	پوشش خاص بومیان ترکمن صحرا	
کلاه های مردان و زنان ترکمن		
زبان و گویش خاص ترکمن		
سبک زندگی سنتی ترکمن ها	ویژگی های اجتماعی - فرهنگی قوم ترکمن	گردشگری فرهنگی
دیسپلین رفتاری و زندگی اجتماعی خاص ترکمن ها		
ساده زیستی قوم ترکمن		

مفاهیم	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده
قشلاق‌های سنتی	فولکلور منحصر به فرد قوم ترکمن	
تنوع قومیتی در منطقه ترکمن صحرا		
فرهنگ غنی، ناب و همه‌جانبه قوم ترکمن		
هویت قومی		
تلفیقی بودن فرهنگ ترکمن		
متمایز بودن ترکمن‌ها از سایر اقوام		
اعیاد ترکمن‌ها مثل عید قربان، عید غدیر، عید فطر		
جشن‌های ترکمن‌ها مثل جشن ۶۳ سالگی (آق قیون)، نوروزگاه		
رقص‌های محلی-سنتی در مراسم مختلف مثل خنجر، کوشت دپتی، درو گندم		
موسیقی و آواهای سنتی ترکمن		
ادبیات و اشعار ترکمن‌ها		
داستان‌های حماسی، افسانه‌ها و اسطوره‌های منطقه ترکمن صحرا		
مراسم و سنت‌های خاص ترکمن‌ها مثل مراسم عروسی با کجاوه و شتر، عزاداری، تمنای باران، ذکر خنجر		
هودی خوانی و لالایی خوانی دختران و زنان ترکمن برای کودکان (لالایی لاله)		

قوم ترکمن و منطقه ترکمن صحرا از ویژگی‌ها، قابلیت‌ها و منابع متعددی برخوردار می‌باشد که امکان پیاده‌سازی گونه‌های مختلف گردشگری (ورزشی، فرهنگی، هنری، میراث، اکو، ادبی، روستایی و غذا) وجود داشته و زمینه توسعه گردشگری قومی را فراهم می‌سازد. منطقه ترکمن صحرا با برخورداری از جاذبه‌های مذهبی-معنوی همچون آرامگاه مسکین قلیچ، آرامگاه خالدبن سنان (خالدنی)، آرامگاه‌های عالم بابا و چوپان اتا، آرامگاه مختوم قلی فراغی شاعر ترکمن، مدرسه دینی/حوزه علمیه کریم ایشان، امامزاده یحیی بن زید، امامزاد عبدالله از نوادگان امام موسی کاظم، زیارتگاه تکیه بابا، زیارتگاه دانشمند در گنبد کاووس، و قدمگاه بهالدین نقش بندی و نیز جاذبه‌های تاریخی از قبیل گورستان تاریخی، گور دخمه خوجه صالح، دیوار تاریخی گرگان، پل تاریخی آق قلا، برج گنبد قابوس و شمشگیر، خانه‌های تاریخی، آثار برجای مانده از دوران ساسانی، ارگ آلمادوشن، میل/گنبد رادکان کردکوی، موزه مردم شناسی، و موزه‌های فرش که در واقع میراث فرهنگی قوم ترکمن به شمار می‌روند، نه تنها امکان ترویج و معرفی فرهنگ و میراث برجای مانده از گذشتگان را به گردشگران و نیز نسل‌های آینده خود را دارند، بلکه در این راستا، حفاظت از میراث فرهنگی خود را نیز در دستور کار قرار داده و از اولویت‌های خود قلمداد خواهند کرد. بدون شک ترویج گردشگری میراث در منطقه ترکمن نشین نه تنها جریان‌های درآمدی پایداری را به این منطقه گسیل می‌کند، بلکه این امر ترکمن‌ها را بر آن می‌دارد که از میراث فرهنگی خود صیانت کرده تا همچنان به عنوان مهمترین جاذبه گردشگری منطقه برای آیندگان باقی بماند و از گردشگران به عنوان سفیران فرهنگی خود جهت معرفی و ترویج این میراث استفاده نمایند. بدیهی است گردشگران با انتقال ویژگی‌های فرهنگی قوم ترکمن به سایر گردشگران بالقوه، زمینه تکریم و حفظ ارزش‌های فرهنگی و میراث کهن قوم ترکمن را در سفر به ترکمن صحرا فراهم می‌سازند. جذابیت گردشگری هنری در منطقه ترکمن صحرا با وجود صنایع دستی متنوع و خاص قوم ترکمن همچون فرش‌های پشمی/ابریشمی ترکمن با نقوش تاریخی شامل قالی، قالیچه، جاجیم، گلیم، نمدمالی، حصیر بافی، پلاس بافی، ابریشم بافی، سوزن دوزی، پستی ترکمن، زین‌سازی، عروسک‌های اصیل آیینی ترکمن (قلچق)، و زیورآلات قوم ترکمن و نیز معماری خاص و متمایز ترکمن صحرا (از قبیل آلاچیق (آق اوی/قره اوی)، سبک معماری اقلیمی، خانه‌های چوبی، اقامتگاه‌های عشایری و سنتی یورت)

تبلور یافته و عامل جذب گردشگران هنری به این منطقه می‌گردد. در چنین شرایطی، بومیان منطقه به منظور حفظ جذابیت این گونه جاذبه‌ها با هدف درآمدزایی از آنها، تلاش می‌کنند تا بافت قومیتی و سنت‌های خود را که در قالب مصنوعات هم‌چون صنایع دستی و معماری تجلی می‌یابد را حفظ، احیاء و ترویج نمایند. قوم ترکمن با برخورداری از بازی‌ها و ورزش‌های سنتی متعدد مثل کشتی آلیش/گورش، سوارکاری، تیراندازی، و بازی‌های دختران و نیز غذاهای محلی متنوع هم‌چون چکدیرمه، شوله، قوانش، فاتالاما، بولاما، بورک، پیشمه و لبنیات محلی که ریشه در فرهنگ و سنت‌های کهن مردم این منطقه دارد، به ظرفیتی برای جذب گردشگران تبدیل شده‌اند. این گونه ظرفیت‌ها با ایجاد اشتغال در منطقه ترکمن صحرا، منجر به کاهش سطح بیکاری و در نتیجه جلوگیری از مهاجرت بومیان جویای کار به مناطق دیگر و فعالیت در صنایعی غیر از گردشگری می‌گردد.

از سوی دیگر، اکوتوریسم از مهمترین و جذابترین ظرفیت‌های گردشگری در منطقه به شمار رود چرا که جاذبه‌های طبیعی متعدد و متنوعی هم‌چون مناطق کوهستانی تپه ماهوری منحصر به فرد مثل هزار دره، جنگل‌های انبوه مثل کبودوال، آق سو، گلیداغ، گلستان، هیرکانی، چشمه‌های محلی مثل زاو، آق سو، تنوع اقلیمی جغرافیای طبیعی منطقه، گل فشان‌هایی هم‌چون نفلچچه و قارنیاروق، تالاب‌های بکر سولوکلی، آما گل، آجی گل، آلاگل، گمیشان، صوفیکم، اینچه، خلیج گرگان، آبشارهایی هم‌چون زادکوه، کبودوال، لوزه، سدهای گلستان، وشمگیر، و بوستان، پارک‌های جنگلی مثل کبود وال و گلستان، دریاچه‌های مصنوعی، نمک، و طبیعی، دشت‌های متعدد مثل شقایق‌ها، افتاب گردان، و علفزارها، بیلی کوه، دره پنج شیر، بال قایه (دره عسل) مراوه تپه، دریا و ساحل شنی بندر ترکمن، مهاجرت پرنده‌ها به تالاب‌ها در زمستان، روستاهای ثبت ملی شده صنایع دستی، روستاهای منحصر به فرد مثل آق سو، صوفیان، زاو، ساحل و جزیره آشوراده، و ارتفاعات تانگری داغ و بیگلی داغ، ترکمن صحرا را به مقصدی جذاب برای طبیعت گردان بدل نموده است و انتظارات خاص و منحصر به فرد آنها را تأمین می‌نماید. اکوتوریسم که بر پایه مسئولانه استفاده از مناطق بکر و حفاظت شده طبیعی و کسب درآمد از آن‌ها استوار است، جوامع محلی و دولت‌ها را به حفاظت از این منابع ترغیب می‌کند چرا که خودگردانی مالی این مناطق، هزینه‌های مربوط به حفاظت را تأمین خواهد کرد. در شکل اصولی اجرای برنامه‌های اکوتوریسم، مردم محلی و ساکنان حاشیه مناطق تحت حفاظت، به جای بهره‌برداری سنتی از منابع طبیعت و تخریب تدریجی آن، مشاغل اختیار می‌کنند که از منافع پایدار چون اشتغال، درآمد و رفاه ناشی از استقرار تسهیلات زیربنایی در منطقه، بهره‌مند گردند. بدین منوال حفظ منطقه با مشارکت مردم بومی انجام خواهد گرفت. با اجرای برنامه‌های اکوتوریسم در سطح ملی و منطقه‌ای، اقشار مختلف مردم، نسبت به اهمیت حفاظت و ارزش‌های میراث طبیعی متعلق به خودشان آگاه می‌شوند و به تبع آن زمینه مشارکت آنان در امر حفاظت فراهم می‌گردد. مردم به واسطه اجرای اصول اکوتوریسم در سطح ملی و منطقه‌ای نسبت به ارزش و اهمیت میراث طبیعی-ملی خود آگاه و حساس هستند، جوامع محلی و انجمن‌های مردمی حتی بر عملکرد دولت‌ها نظارت کرده و مانع تخریب طبیعت می‌شوند.

به علاوه، وجود پتانسیل گردشگری مبتنی بر اسب و شتر با وجود باشگاه‌های پرورش و تربیت اسب اصیل ترکمن، مسابقات اسب دوانی/سواری یا زیبایی اسب، گله‌های اسب وحشی در خالد نبی، مزرعه بانوی اسب لوییز فیروز، و مزرعه پرورش شتر و شترسواری جذابیت دیگری برای دوستداران طبیعت و حیوانات اهلی هم‌چون اسب و شتر ایجاد می‌کند. بدون شک چنین ظرفیت‌هایی زمانی قابل بهره‌برداری هستند که بومیان در راستای حفاظت از آنها کوشا باشند و به این امر واقف باشند که باید منافع بلندمدت در حفاظت از میراث طبیعی و بکر ترکمن صحرا جستجو نمایند. افزون بر این، پوشش خاص بومیان (از جمله پوشاک محلی-سنتی دست دوز متنوع و کلاه‌های مردان و زنان)، ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی (از قبیل زبان و گویش خاص، سبک زندگی، دیسپلین رفتاری، ساده زیستی، قشلاق‌های سنتی، فرهنگ غنی، ناب و همه جانبه، هویت قومی) و فولکلور منحصر به فرد قوم ترکمن

(همچون اعیاد مثل عید قربان، عید غدیر، عید فطر؛ جشن‌ها مثل جشن ۶۳ سالگی (آق قیون)، و نوروزگاه؛ رقص‌های محلی-سنتی در مراسم مختلف مثل خنجر، کوشت دپتی، درو گندم؛ موسیقی و آواهای سنتی؛ ادبیات و اشعار؛ داستان‌های حماسی، افسانه‌ها و اسطوره‌ها؛ مراسم و سنت‌های خاص مثل مراسم عروسی با کجاوه و شتر، عزاداری، تمنای باران، ذکر خنجر؛ هودی خوانی و لالایی خوانی دختران و زنان ترکمن برای کودکان (لالایی لعله)؛ و موسیقی با استفاده از سازهای اصیل ترکمنی مثل دوتار، زنبورک، کمانچه) منجر به شکل‌گیری ظرفیت گردشگری فرهنگی شده و با مشارکت و تشریک مساعی بومیان، زمینه ثبات فرهنگی و ثبات باورها و اعتقادات آنها را مهیا می‌سازد. به عنوان نمونه، یکی از اثرگذارترین منابع برای جذب گردشگران بر خورد فرهنگی مناسب و تکیه بر مناسبات فرهنگی خاصی بویژه فولکلور یا فرهنگ عامه است. فولکلور به مثابه یکی از منابع غنی سرمایه فرهنگی منطقه ترکمن صحرا می‌تواند به عنوان یک فرصت در توسعه گردشگری قومی مورد توجه قرار گیرد. این توانمندی فرهنگی به شکل بالقوه قادر است انگیزه‌های لازم را برای گردشگران و برای دیدار از ترکمن صحرا فراهم آورده و توسعه این صنعت را در منطقه مذکور باعث شود. بدیهی است موجبات حفظ فولکلور توسط بومیان فراهم شده و به عنوان یک منبع کسب درآمد پایدار، بیش از پیش مورد توجه دولت و جامعه محلی قرار خواهد گرفت.

نتیجه‌گیری

مروری بر پیشینه تجربی پژوهش نشان می‌دهد که این اولین مطالعه‌ای است که با استراتژی قوم‌نگاری به شناسایی مولفه‌های گردشگری قومی در منطقه ترکمن صحرا می‌پردازد. مطابق با یافته‌ها، جاذبه مراسم ادبی در منطقه ترکمن صحرا، جاذبه‌های مذهبی-معنوی منطقه ترکمن صحرا، جاذبه‌های تاریخی منطقه ترکمن صحرا، جاذبه‌های طبیعی منطقه ترکمن صحرا، صنایع دستی متنوع و خاص ترکمن صحرا، گردشگری روستایی، پتانسیل گردشگری مبتنی بر اسب و شتر، معماری خاص و متمایز ترکمن صحرا، غذاهای محلی ترکمن صحرا، پوشش خاص بومیان ترکمن صحرا، ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی قوم ترکمن، بازی‌ها و ورزش‌های-سنتی قوم ترکمن، و فولکلور منحصر به فرد قوم ترکمن به عنوان مولفه‌های موثر بر توسعه گردشگری قومی در منطقه ترکمن صحرا شناسایی شد. بر اساس یافته‌ها پیشنهادهایی را می‌توان به فعالان صنعت گردشگری در منطقه ترکمن صحرا ارائه نمود. توسعه گردشگری قومی با اجرای طرح‌های گردشگری مبتنی بر شتر و اسب امکان‌پذیر است. بدین منظور می‌توان اقداماتی همچون راه‌اندازی کاروان شترسواری، ایجاد مراکز تخصصی نگهداری و پرورش شتر، برگزاری جشنواره شترسواری، ایجاد تورهای اسب سواری، ایجاد و ترویج مراکز تخصصی پرورش اسب ترکمن، تبدیل گنبد به قطب گردشگری و اسب دوانی کشور و منطقه، ایجاد یا توسعه باشگاه‌های سوارکاری و اسب دوانی، و ایجاد آکادمی بین‌المللی اسب‌سواری در منطقه را اجرا نمود. ایجاد زیرساخت‌های فرهنگی برای گردشگری، اقدام پیشنهادی دیگر است که مستلزم مجاب کردن مردم به پسندیده بودن مقوله گردشگری بر اساس آیات، روایات و احادیث توسط ائمه جمعه و نیز فرهنگ‌سازی برای جامعه میزبان و گردشگران می‌باشد. پیشنهاد دیگر، راه‌اندازی تورها، فم‌تورها و کاروان‌های گردشگری از طریق برگزاری فم‌تورها و اینفوتورها، مختلف، شکل‌گیری تورها و کاروان‌های گردشگری، و نیز استفاده بیشتر از راهنمایان گردشگری است. به علاوه، توجه به مطالبات جامعه میزبان نیز حائز اهمیت است. بدین منظور باید اولویت بخشی به جامعه محلی به عنوان ذینفعان اصلی منطقه و حل مشکلات جامعه ترکمن توسط مردم بومی را در دستور کار قرار داد. از جمله پیشنهادات اثربخش جهت توسعه گردشگری قومی در منطقه ترکمن صحرا، پاسداشت و تکریم مفاخر و هنرمندان ترکمن می‌باشد. این استراتژی مستلزم شناسایی و ساماندهی هنرمندان ترکمن، معرفی الگوهای موفق و تجلیل از مفاخر ترکمن، انجام فعالیت-

های فرهنگی مثل مراسم شعر و ادب، نوازندگی و معرفی افراد برجسته ترکمن، تقدیر از حافظان سنت‌های قوم ترکمن، شناسایی و معرفی بومیان علاقمند به حفظ، احیا و تثبیت فرهنگ ترکمن، و صدور پلاک برای هنرمندان پیشکسوت و کارآفرین است. در نهایت، یکی از پیشنهادات جهت توسعه گردشگری قومی، احیاء هویت فرهنگی-بومی است. چنین استراتژی، نیازمند باززنده سازی رشته‌های صنایع دستی، احیاء و جا انداختن بازی‌های محلی فراموش شده، شناسایی و احیاء آداب و سنت‌های فراموش شده با همکاری تاریخ نگاران، احیاء زبان و خط ترکمنی، احیاء صنایع دستی فراموش شده، استفاده مجدد ترکمن‌ها از صنایع دستی در جهت احیاء سبک زندگی سنتی، اجرای سنت‌های ترکمن در سطح ملی، تشویق جوانان به استفاده از لباس سنتی و تشخیص بخشیدن به آن، احیاء و حفظ ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی، بازپروری درونی در قوم ترکمن، ترویج موسیقی محلی از طریق ایجاد آموزشگاه‌های موسیقی ترکمنی، توجه با آداب و رسوم مغفول مانده در جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها، پوشیدن لباس‌های محلی در مدارس، حضور در رویدادها با لباس ترکمن، اجرای اصل ۱۵ قانون اساسی جهت حمایت از زبان و پوشش ترکمن، و احیاء تاریخ و فرهنگ بومی و شناساندن آن به ایران می‌باشد. این پژوهش با محدودیت‌هایی روبرو بوده است. یکی دیگر از محدودیت‌های این پژوهش به تعمیم‌پذیری نتایج مربوط می‌شود. این مطالعه روی گردشگری قومی در منطقه ترکمن صحرا انجام شده است و در نتیجه، نتایج منحصر به گردشگری قومی در منطقه ترکمن صحرا می‌باشد. در نتیجه نمی‌توان نتایج آن را به سایر اقوام تعمیم داد. همچنین، دسترسی به آزمودنی‌ها جهت تنظیم زمان مصاحبه به دلیل مشغله آنها به سهولت میسر نبود.

منابع

- حسینی، سیدفرهاد، احمدی، پرویز. و خدادادحسینی، سید حمید. (۱۳۸۹)، بررسی تاثیرگذاری توسعه گردشگری قومی بر موضوعات اجتماعی و فرهنگی جامعه (مورد مطالعه: روستاهای هدف گردشگری استان کرمانشاه)، مدیریت شهری، دوره ۸، شماره ۲۶، صفحات. ۱۶۳-۱۸۰.
- رضایی، محمدرضا. و شاکری، یونس. (۱۳۹۳)، بررسی فرصت‌ها و چالش‌های تنوع فرهنگی گردشگری قومی در توسعه گردشگری ایران، اولین همایش بین‌المللی علمی راهبردی توسعه گردشگری جمهوری اسلامی ایران، چالش‌ها و چشم‌اندازها، پژوهشکده گردشگری جهاد دانشگاهی.
- رتوف، آزاده، اکبری، فریبا. و رتوف، ارسلان. (۱۳۹۴)، حفظ و احیای بازی‌های محلی در توسعه صنعت گردشگری قومی و فرهنگی تالش، همایش ملی تالش‌شناسی، رشت، اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری گیلان، قابل دسترس در https://www.civilica.com/Paper-BASTAN01-BASTAN01_057.html
- صفایی، یوسف. (۱۳۸۶)، مقالات فرهنگی، مطالبی کلی درباره ترکمن‌ها، به نقل از پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، انتشارات هفته‌نامه صحرا.
- صفرآبادی، اعظم، یوسفی، ابراهیم، مویدفر، سعیده. و شاه‌زیدی، سمیه‌سادات. (۱۳۹۵)، مقاصد نوظهور گردشگری شهری با تأکید بر جاذبه‌های اجتماعی فرهنگی قومیت؛ مطالعه موردی شهر کرمانشاه، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال ششم، شماره ۱۹، صفحات. ۱۲۵-۱۴۶.
- طوافی، بنت‌الهدی. (۱۳۹۵)، امکان‌سنجی گردشگری قومی در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته برنامه‌ریزی گردشگری، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- گلی، امین‌الله. (۱۳۸۶)، تاریخ سیاسی و اجتماعی ترکمن‌ها، تهران: انتشارات مهارت.
- Ishii, K. (2012). The impact of ethnic tourism on hill tribes in Thailand. *Annals of Tourism Research*, Vol. 39 No. 1, pp. 290-310.
- Jalilvand, M. R., Nasrolahi Vosta, L., Kazemi, H. & Khazaei Pool, J. (2017), Social responsibility influence on customer trust in hotels: mediating effects of reputation and word-of-mouth, *Tourism Review*, Vol. 72, No. 1, pp. 1-26.

- Kuhn, E., Haselmaier, R., Pirker, H. and Vogl, C. (2018), The role of ethnic tourism in the food knowledge tradition of Tyrolean migrants in Treze Tílias, SC, Brazil, *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, Vol. 14 No. 26, pp. 1-12.
- Lor, J. J., Kwa, S. and Donaldson, J. A. (2019), Making ethnic tourism good for the poor, *Annals of Tourism Research*, Vol. 76 No.2, pp. 140-152
- MacKenzie, N. and Gannon, M. (2019), "Exploring the antecedents of sustainable tourism development", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 31 No. 6, pp. 2411-2427
- Torres-Delgado, A., and López Palomeque, F. (2014), Measuring sustainable tourism at the municipal level, *Annals of Tourism Research*, Vol. 49, pp. 122-137.
- World Bank (2017), 20 Reasons Sustainable Tourism Counts for Development, www.worldbank.org.
- Woyo, E. and Woyo, E. (2019), "Towards the development of cultural tourism as an alternative for tourism growth in Northern Zimbabwe", *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, Vol. 9 No. 1, pp. 74-92
- Wu, X., Li, Y., Zhang, L. and Wang, K. (2013), A Research on Innovation and Development of Ethnic Tourism Service Products Based on the Theory of Industrial Engineering: A Case Study in Brocade of Hainan Li Nationality, The 19th International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management, DOI: 10.1007/978-3-642-38442-4_84.
- Yang, J., Ryan, C. and Zhang, L. (2013), Ethnic minority tourism in China e Han perspectives of Tuva figures in a landscape, *Tourism Management*, Vol. 36 No. 1, pp. 45-56.
- Yang, C. and Huang, J. (2016), "Industrial Agglomeration Model in Culture Tourism System: Empirical Study in Mainland China", *Advances in Hospitality and Leisure (Advances in Hospitality and Leisure, Vol. 12)*, Emerald Group Publishing Limited, pp. 145-165.
- Yolal, M. (2016), "Authenticity, Commodification, and McDonaldization of Tourism Experiences in the Context of Cultural Tourism", Sotiriadis, M. and Gursoy, D. (Ed.) *The Handbook of Managing and Marketing Tourism Experiences*, Emerald Group Publishing Limited, pp. 217-233
- Zhuang, L., Taylor, T., Beirman, D. and Darcy, S. (2017), Socially sustainable ethnic tourism: a comparative study of two Hakka communities in China, *Tourism Recreation Research*, DOI: 10.1080/02508281.2017.1338817.